

AMŽIAUS SAMPRATA IR RAIŠKA KULTŪROJE

Konferencija dedikuojama
Vilniaus **700** metų jubiliejui

KONFERENCIJOS PROGRAMA IR PRANEŠIMŲ TEZĖS

2023 m. gegužės 4–5 d.

Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerija „Židinyš“

Dominikonų g. 15, Vilnius

Konferencijos organizatorius: Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Konferencijos organizavimo partnerė: Lietuvos dailės istorikų draugija

Konferenciją remia Vilniaus dailės akademija

Konferencijos rengėjos: Tojana Račiūnaitė, Dalia Klajumienė, Lina Michelkevičė

Kalbos redaktorė: Jūratė Šamalienė

Dizainerė: Rasa Janulevičiūtė

Vilnius, 2023

AMŽIAUS SAMPRATA IR RAIŠKA KULTŪROJE PROGRAMA

Gegužės 4 d. (ketvirtadienis)

9.30 Atvykimas ir registracija

9.50 Įžanginis žodis

10.00–11.00 Paskaita

Nijolė Keršytė

Amžius tarp tolydumo ir netolydumo

Diskusija. Moderuoja Tojana Račiūnaitė

11.00–11.15 *Kavos pertrauka*

11.15–12.45 **I sesija**

Margarita Matulytė

XX amžius kaip kultūrinis kraštovaizdis: Lietuvos fotografija nuo vietos erdvės link

Inga Cironkaitė-Bendžienė

Mylimųjų, miesto ir Dievo amžius: trijų muziejaus objektų byla

Tojana Račiūnaitė

Sustojęs ir besitęsiantis laikas Sofijos Chodkevičienės sarkofago ikonografijoje

Diskusija. Moderuoja Giedrė Mickūnaitė

12.45–13.45 *Pietų pertrauka*

13.45–15.15 **II sesija**

Rasa Butvilaitė

Gyvenviečių projektavimo amžiaus pradžia: urbanistiniai sumanymai Vilniui ir Vilnijai tarpukaryje

Edita Riaubienė

Lietuvos mokyklos tarpukariu – entuziazmo architektūra

Eglė Navickienė

Sovietmečio architekto savivaizdis nūdienes architektų vertinimu

Diskusija. Moderuoja Dalia Klajumienė

15.15–15.30 *Kavos pertrauka*

15.30–17.30 **III sesija**

Jūratė Čerškutė

Amžių sluoksniai Ričardo Gavelio romanuose: nuo Vilniaus iki *Didžiųjų Laikmečio ženklų tyrimo*

Dalia Cidzikaitė

Išėjusieji: išėvijoje kūrusių lietuvių identifikacija, raiška ir prezentacija

Ieva Baltrėnaitė

Migracija ir mada: Lietuvių pabėgėlės ir jų dukros 1940–1970 m. Prancūzijoje

Lijana Natalevičienė

Kartūno amžius: Alytaus medvilnės kombinato produkcijos meninė raiška reglamentacijos ir visuotinio stygiaus epochoje (1969–1990)

Diskusija. Moderuoja Laura Petrauskaitė

Gegužės 5 d. (penktadienis)

10.00–11.00 Paskaita

Sigita Kraniauskienė

Kada prasideda suaugystė Lietuvoje? Pagrindiniai suaugystės įvykiai ir patirtys

Diskusija. Moderuoja Lina Michelkevičė

11.00–11.15 *Kavos pertrauka*

11.15–13.15 **IV sesija**

Radvilė Racėnaitė

Žmogaus amžiaus samprata lietuvių folklore: nuo tautosakinių iki liaudies biblijos vaizdinių

Jolita Liškevičienė

Žmogaus gyvenimo apmąstymas XVII a. dailėje: gyvybės medžio įvaizdis

Joana Vitkutė

Lietuviškasis *maternité* atvejis: *Sofijos Jelskytės-Terebešienės su dukrele Kotryna portretas*

Vaida Ragėnaitė

Kaip matomas žmogaus amžius Vincento Slendzinskio kūryboje

Diskusija. Moderuoja Rūta Janonienė

13.15–14.15 *Pietų pertrauka*

14.15–16.00 **V sesija**

Elita Užuotaitė

Šiuolaikinė kuratorystė ir šiuolaikybės reprezentacija
(pagal Giorgio Agamben): kritika, kūryba, kaita

Vygintas Orlovas

Vaporwave estetikos santykis su postinterneto amžiumi

Rokas Dovydenas

Skaitmeninis keramikos amžius

Diskusija. Moderuoja Aušra Trakšelytė

Konferencijos pranešimų tezės

AMŽIUS TARP TOLYDUMO IR NETOLYDUMO

Dr. Nijolė Keršytė

Vilniaus universiteto Algirdo Juliaus Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras
nijolius@gmail.com

Amžius kaip laikinės periodizacijos vienetas (epochos sinonimas) ir amžius kaip žmogaus brandos apibūdinimas (kartais viso gyvenimo sinonimas) implikuoja skirtingas laiko sampratas. Pirmojo ištakos – kalendorinis laikas, paremtas gamtos laiko racionalizavimu (skirstymu į reguliarius periodus), antrasis paremtas laiko kaip kokybinės trukmės supratimu. Pranešime bus svarstoma, kas nutinka, kai šie konceptai imami taikyti istoriniam, tai yra sociokultūriniam, bendruomenių gyvenimo laikui. Keliami hipotezė, kad tai leidžia išryškėti naujoms laiko ideologemoms. Vienur laikas suprantamas kaip galiojantis visoms visuomenėms vienodai pagal gamtinio laiko modelį. Kitur, išsaugant vieno universalaus laiko idėją, jis atsiejamas nuo gamtinės tvarkos ir pajungiamas dvasinei tvarkai, pagal kurią laikas juda progresyviai, todėl tarp skirtingų laikotarpių ir skirtingų visuomenių steigiamas hierarchinis ryšys (vieni ar vienos traktuojamos kaip menkai išsivysčiusios, pasilikusios vaikystės amžiuje, kiti ar kitos – kaip brandžios ir vis tobulėjančios). Dar kitur remiamasi laikų daugio idėja, pagal kurią nėra visiems vienodo vieno progresuojančio laiko, bet skirtingos visuomenės juda skirtingais tempais, tarsi priklausytų skirtingoms trukmėms. Gilinantis į šią idėją, galima kalbėti ne tik apie viena ant kitos sluoksniais užsiklojančias skirtingas tolydžias trukmes, bet ir apie jų konkurenciją, dėl kurios atsiranda pertrūkių, netolydumų. Dėl to kultūroje vieni praeities reiškiniai išstumiami į paraštes, pamirštami, „numiršta“, kiti po užmaršties pertrūkio atgaivunami, tarsi atgimsta ir ima gyventi naują gyvenimą, tretį nuo pat atsiradimo niekada nebūna pamirštami, lyg užsikonservuoja laike ir tampa jo nebepaveikiami. Taip yra dėl to ir tik tada, kai kultūros buviniai nuolat interpretuojami, įrašomi į aktualybės laiką, kai kūryba vyksta kaip vis atsinaujinanti sąveika su praeities kūriniais, juos perkuriant ar su jais polemizuojant. Kitaip sakant, kultūros pasaulyje laikas funkcionuoja ne kaip viena savaiminė tėkmė, kuriai pasyviai pasiduodama, o kaip aktyvi sąveika su laiku ir tarp skirtingų laikų. Per tą sąveiką siekiama laiką susieti su reikšme, išgyventi jį kaip prasmingą trukmę. O reikšmei reikalingi pertrūkiai, netolydumai, skirtumai ir savo laikiškumą suvokianti sąmonė.

Nijolė Keršytė – Vilniaus universiteto A. J. Greimo semiotikos ir literatūrologijos centro docentė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto Šiuolaikinės filosofijos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja, XX a. prancūzų filosofijos (J. Derrida, E. Levinas, J.-L. Marion, M. Merleau-Ponty, G. Deleuze) vertėja. Mokslinių interesų laukas pasidalijęs tarp filosofijos, literatūros ir kino.

XX AMŽIUS KAIP KULTŪRINIS KRAŠTOVAIZDIS: LIETUVOS FOTOGRAFIJA NUO VIETOS ERDVĖS LINK

Dr. Margarita Matulytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus
margarita.matulyte@lndm.lt

Pranešime analizuojama XX amžiaus Lietuvos peizažo fotografija, suformavusi asociacinį kultūrinį kraštovaizdį, reflektuojantį ne tik gamtinį ir (arba) urbanistinį krašto fenomeną, bet ir šalies istorinę raidą, socialinę atmintį, nacionalinę tapatybę. Kraštovaizdžio fotografijose gausu kultūrinių kodų, implikuotų į peizažų vizualines struktūras.

Balys Buračas, Stasys Vaitkus, Kazys Daugėla, Gerardas Bagdonavičius, Vytautas Augustinas, Steponas Kolupaila, Romualdas Rakauskas, Algimantas Kunčius, Vytautas Balčytis, Alfonsas Budvytis ir kiti fotografai, pasitelkę vietos peizažo interpretacinius modusus, sukūrė pažinios erdvės lauką. Kraštovaizdis – scena, kurioje išsiskleidžia natūra ir žmogaus pėdsakai, fizinio ir dvasinio gyvenimo sankirta. Peizažo fotografija – sceną nusavinančio autoriaus monologas, vizualiai išreiškiantis jauseną, mintis, santykį. Fotomonologams būdingas idealizavimas, dramatinizavimas, mitologizavimas, demaskavimas, tačiau jų visuma rezonuoja su amžiumi, atspindi epochos charakterį, laikui suteikia kontūrus.

Margarita Matulytė – humanitarinių mokslų daktarė, kultūros tyrėja, fotografijos istorikė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus vyriausioji tyrėja. Monografių *Creating Altnality: The Sovietization of Lithuanian Photography* (2021), *Camera obscura: Lietuvos fotografijos istorija 1839–1945* (su Agne Narušyte, 2016), *Nihil obstat: Lietuvos fotografija sovietmečiu* (2011) autorė. Vito Luckaus, Antano Sutkaus, Algirdo Šeškaus, Adaukto Marcinkevičiaus kūrybos retrospektyvų ir kitų fotografijos bei kultūros paveldo publikacijų sudarytoja. Vyriausybės kultūros ir meno premijos (2014), Tarptautinio fotografijos festivalio „Rencontres d'Arles“ premijos už metų geriausią istorinės fotografijos knygą (2015), Lietuvos fotomenininkų sąjungos premijos už reikšmingą profesionalią Lietuvos fotografijos sklaidą Lietuvos ir užsienio auditorijoms, ilgametį indėlį į istorinius tyrinėjimus (2019) laureatė.

MYLIMŲJŲ, Miesto ir Dievo amžius: trijų muziejaus objektų byla

Inga Cironkaitė-Bendžienė

Bažnytinio paveldo muziejus

inga.cironkaite@gmail.com

Trijų sandų pranešime nagrinėjamos kelios skirtingos laiko paradigmos, suskaičiuojamo ir nesuskaičiuojamo amžiaus, suvaldomo ir nepagaunamo laiko sampratos bei jų tarpusavio ryšiai remiantis trimis Bažnytinio paveldo muziejaus globoje esančiais objektais, kurių istorijos esmingai svarbios Vilniaus miestui ir jo tapatybei.

Delamarso varpas – miesto laikas

Jonas Delamarsas Vilniaus katedros varpinės valandų varpą padirbino 1673 m., taigi šiemet minimas šio varpo 350 metų jubiliejus. Visą tą laiką – šimtmečius, dešimtmečius, metus, mėnesius, dienas – šis varpas skaičiuoja valandas, jį nuo vieno iki 12 kartų užgauna plaktuko smūgiai. Ketvirčių varpas išlietas šiek tiek vėliau, 1754 m., taigi keliami hipotezė, kad per mažiau nei šimtmetį vilniečiams prireikė tikslesnio, smulkesnio laiko matavimo. XXI amžiuje pakeitus rankiniu būdu prisukamą laikrodį elektroniniu kompiuteriniu mechanizmu, šis objektas dar tiksliau įkūnija organizuotą, racionalų miesto laiką, tolygų jo skaičiavimą, miestiečių dienos ritmą, matuojamą valandomis ir jos ketvirčiais.

Barboros Radvilaitės palaidojimas – mylimųjų amžius

1931 m., po didžiojo Neries potvynio, Vilniaus katedroje randamas karalių kapas. Šalia Barboros Radvilaitės kapo aptinkamos sidabrinės lentelės su įrašais. Analizuojami išlikę abiejų lentelių tekstai ir juose išreikšta mylinčio, gedinčio, XVI amžiuje gyvenusio asmens laikishkumo samprata. Žygimanto Augusto arba karaliaus dvaro kanclerių žodžiais nusakyta mylimosios gyvenimo trukmės, mirties dienos ir valandos drama, vėliau prasitęsusi ilga laidotuvių ceremonija, gali atskleisti ne tik tuometį supratimą, bet ir universalią mylimųjų laiko paradigmą.

Acheiropita – Dievo amžius ir jo nepagaunamumas

Bažnytinio paveldo muziejuje eksponuojama *Acheiropita*, arba paveikslas *Išganytojas*, datuojamas XVII a. Paveikslo ikonografija siejama su Veronikos istorija, ne žmogaus rankų darbo atvaizdų tradicija. Šiuo atveju analizuojama Dievo veido, jo amžiaus nepagaunamumo tema krikščionybėje ir vaizduojamojoje dailėje. Ji turi sąsajų su šv. Augustino raštais, kuriuose jis nagrinėjo laiko temas. Analogiškai nepagaunamumas kartojasi šv. Kristoforo, Vilniaus globėjo, legendoje.

Inga Cironkaitė-Bendžienė 2006–2010 m. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete studijavo kultūros istoriją ir antropologiją, 2010–2012 m. ten pat baigė paveldosaugos magistrantūrą. Studijų metais savanoriavo Bažnytinio paveldo muziejuje, čia atliko praktiką ir nuo 2012 m. pradėjo dirbti. Muziejaus padaliniuose veda ekskursijas, edukacines programas įvairaus amžiaus žmonėms, prisideda prie muziejaus projektų, parodų rengimo. Labiausiai domina biografika, meilės, juoko, mirties temos, sampratų kaita, tikėjimo praktikų tradicijos krikščioniškoje Lietuvoje ir Europos kultūroje.

SUSTOJĘS IR BESITĘSIANTIS LAIKAS SOFIJOS CHODKEVIČIENĖS SARKOFAGO IKONOGRAFIJOJE

Dr. Tojana Račiūnaitė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

tojana.raciunaite@vda.lt

Sarkofagas – utilitarus, turintis praktinę paskirtį objektas, skirtas talpinti mirusiojo kūną, padaryti jį nepamatomą ir nepaliečiamą, atskirtą nuo viešai prieinamos erdvės. Kita vertus, sarkofagas ne tik saugo ir slepia, bet ir reprezentuoja, ženklina ir pasakoja. XVI–XVII a. sarkofagas – tai embleminio pobūdžio, tekstus ir vaizdus į vieną visumą siejanti reprezentacinė struktūra, kurioje nurodoma asmens kilmė, pareigybės ir nuopelnai, konfesinė priklausomybė, gyvenimo trukmė arba amžius, taip pat perteikiamas ir atitinkamas gyvenimo trapumo ir praeinamumo mirties akivaizdoje konceptas. Pranešime bus susitelkta į vieną tokių reprezentacinių struktūrų – Kretingos bažnyčios kriptoje saugomą alavinį Sofijos Chodkevičienės iš Mieleckų sarkofagą (1619 m.). Tyrimo intriga ta, kad nagrinėjame sarkofage reprezentuojama ne tik velionė, bet ir jos palaidojimą finansavęs LDK etmonas Jonas Karolis Chodkevičius (~1570–1621). Sarkofago dangtyje simetriškai išraižyti abiejų Chodkevičių herbiniai skydai ir juos palydintys tekstai sudaro jautrų mirties išskirtos poros dialogą. Sarkofago ikonografija – ne tik heraldinė, ji aprėpia Nukryžiuotojo atvaizdą su sklandančiais angelėliais ir dvi alegorines kompozicijas: *putto* su smėlio laikrodžiu ir *putto*, pučiantį muilo burbulus. Šie trys motyvai kartu su juos lydinciais *motto* ir trimis tekstų blokais sudaro žiūrovui vis iš naujo išgyventi siūlomą dramą, kur laikų pabaigą simbolizuojančio Nukryžiuotojo papėdėje alegoriškai ir retoriškai, vizualiai ir verbaliai konstruojami du vienas kitą papildantys laiko konceptai: sustojęs laikas, suskaičiuotas amžius – iš vienos pusės ir besitęsiantis laikas, toliau gyvenamas amžius, laukiant mirties ir įsivaizduojamo susitikimo anapus, – iš kitos. Pranešime bus pristatyta alegorinių motyvų ikonografinė genezė, interpretuojamas jų ryšys su tekstais ir heraldinėmis velionės Sofijos ir jos gedinčio Jono Karolio reprezentacijomis. Taip pat bus siekiama vaizdų ir tekstų išdėstymą sarkofago paviršiuje analizuoti konstruktyvinės šio specifinio objekto sąrangos kontekste.

Tojana Račiūnaitė – humanitarinių mokslų daktarė (1999), Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, monografijų „Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas“ (2003), „Atvaizdo gyvastis. Stebuklingųjų Švč. Mergelės Marijos atvaizdų patirtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.“ (2014), studijos „Lukiškių Dievo Motinos atvaizdo istorija“ (2017) autorė, Lietuvos mokslo premijos laureatė (2019). Tyrinėja LDK bažnytinę ir pasaulietinę dailę, domisi atvaizdo antropologijos problematika senojoje ir šiuolaikinėje kultūroje.

GYVENVIEČIŲ PROJEKTAVIMO AMŽIAUS PRADŽIA: URBANISTINIAI SUMANYMAI VILNIUI IR VILNIJAI TARPUKARYJE

Dr. Rasa Butvilaitė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

rasa.butvilaite@vda.lt

Sudėtinga Vilniaus krašto geopolitinė situacija 1919–1939 m. lėmė ūkinio gyvenimo komplikacijas, dėl kurių savo ruožtu ir statybinė veikla neturėjo tokių investicinių išteklių kaip kituose Antrosios Lenkijos Respublikos regionuose. Todėl vaivadijos centro Vilniaus ir visos Vilnijos architektūra tarpukariu plėtojosi vangiau ir dinamiškumu bei gausa neprilygo didžiosioms Lenkijos vaivadijoms. Vis dėlto XX a. trečiąjį dešimtmetį suformuota ir pradėta įgyvendinti modernizavimo, administracinės, ūkinės ir socialinės gerovės politika lėmė planingą miesto vystymo strategiją naujose, iki tol menkai urbanizuotose Vilniaus teritorijose (pradėtos vystyti palydovinės gyvenvietės Pavilnyje (*Kolonia Wileńska*), Kirtimuose (*Porubanek*), Juodšiliuose (*Czarny Bór*), Lentvaryje, Naujojoje Vilnioje, Turniškėse) ir visame Vilnijos regione (pvz., Breslaujoje, Glubokuose). Konservatyvios agrarinės sanklodos ir gyvenamos dominuojamos kaimiškose vietovėse pradėti kompleksiški urbanizavimo procesai dažniausiai buvo derinami prie tradicinių aplinkos kontekstų, jiems adaptuojant modernią komfortiško, funkcionalaus ir sveiko miesto sodo idėją. Svarbus tapo nuo centro nutolusių ir nuo seno netankiai apgyventų teritorijų urbanizavimas, suteikiant joms naujų socialinių, kultūrinių ir ekonominių prasmų. Pabrėžtinai sodybinio pobūdžio, modernizmo ir etninės architektūros motyvus jungianti gyvenviečių architektūra derinta prie sodraus gamtinio kraštovaizdžio, kuris laikytas vienu iš Vilniaus ir Vilnijos regiono savitumų. Daugelį šių urbanistinių sumanymų nutraukė Antrasis pasaulinis karas ir sovietinė okupacija, nubrėžusi naujas politines, sociokultūrines bei ekonominės raidos trajektorijas.

Rasa Butvilaitė – menotyrininkė, humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, Dailės istorijos ir teorijos katedros docentė. Tyrinėja Lietuvos architektūros istoriją ir teoriją, dvarų sodybų kultūrą ir paveldą.

LIETUVOS MOKYKLOS TARPUKARIU – ENTUZIAZMO ARCHITEKTŪRA

Dr. Edita Riaubienė

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros fakultetas

edita.riaubiene@vilniustech.lt

Moderni Lietuvos valstybė pradėjo savo amžiaus antrąjį šimtmetį ir išgyvena trečiąjį raidos laikotarpį. Pagal reiškinį (ir organizmų) vystymosi struktūrą, tikėtina, kad valstybė artėja link savo brandos etapo. Visgi smalsu stebėti pačią pradžią, ištakas, susitelkiant į švietimo sritį ir retrospektyviu žvilgsniu tiriant mokyklų architektūrą. Analizuojamas laikotarpis trumpas, bet itin sudėtingas, intensyvus ir dinamiškas, atspindintis naujos valstybės ir modernios visuomenės kūrimą, dideles ambicijas ir užsidegimą.

Švietimo sistemos formavimas, tobulinimas ir edukacijai skirtos architektūros kūrimas buvo svarbi jaunos valstybės išlikimo, tvirtėjimo ir modernėjimo priemonė. Siekiant nustatyti ir nusakyti tam tikro laikotarpio ar amžiaus tapatumą, palankiausia jį gretinti su ankstesniu, po kurio ar iš kurio jis radosi. Palyginti su carinio laikmečio švietimui nepalankia situacija Lietuvoje ir skurdžiu to meto mokyklų palikimu, tarpukario mokyklinis paveldas rodo išskirtines valstybės pastangas ir tautos dvasinį pakylėjimą, įkvėpimą, užsidegimą kurti mokyklas, siekį lavintis; tokią būseną galima būtų pavadinti entuziazmu. Tik du dešimtmečius trukęs valstybinės švietimo sistemos kūrimas suformavo mokyklų pastatų tinklą, išvystė ugdymui skirtos architektūros tipologiją, sutelkė architektų kūrybines galias, stimuliuo architektūrinės stilistikos kaitą, technologinį atnaujinimą. Dabar tai regisi kaip architektūros paveldas, entuziastingai sukurtas tarp dviejų istoriškai svarbių, raidos lūžių žyminčių įvykių.

Edita Riaubienė – architektė (1994), humanitarinių mokslų daktarė (menotyra, 2003), Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Architektūros fakulteto docentė. Mokslinių tyrimų laukas apima architektūros teoriją, istoriją, paveldosaugą. Pastaruoju metu aktyviai tiria mokyklų architektūrą, analizuoja fizines ugdymo(si) erdves šiuolaikinėje bendrojo ugdymo mokykloje. Tyrimų rezultatus skleidė 26 mokslinėse konferencijose, publikavo 26 mokslo straipsnius, išleido tris knygas ir parengė apie 50 tekstų profesinėje spaudoje.

SOVIETMEČIO ARCHITEKTO SAVIVAIZDIS NŪDIENOS ARCHITEKTŲ VERTINIMU

Dr. Eglė Navickienė

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Architektūros fakultetas
egle.navickiene@vilniustech.lt

Kartu su naujais architekto uždaviniais profesinių ambicijų mastą suformavo Walterio Gropiuso vadovaujama Bauhauzo architektūros ir meno mokykla. Sovietmečio Lietuvoje totalitarinė santvarka, planinė ekonomika ir masinė statyba sustiprino laiko dvasią atitinkančią universalus, paveiklus, išskirtinės galios ir svarbos architektūros profesionalo savimonę su atitinkamai įsisavintomis vertybėmis, idealais ir nuostatomis. Sovietmečio architektų profesinę savimonę formavo tiek faktinė praktika, tiek modernistinė ideologija grįstas savęs įsivaizdavimas ir vertinimas.

Pranešime gilinamasi į sovietmečio architektų savivaizdį (psichologinį „Aš vaizdą“) kaip profesinei bendruomenei būdingą vaizdinių ir nuomonių apie save sistemą, savęs supratimo ir vertinimo rezultatą. Pristatomas pokario architektų modernistų, profesinę kvalifikaciją įgijusių 1950–1970 m. Lietuvoje, savivaizdis ir apžvelgiama, kaip jį vertina jaunesniosios architektų kartos. Remiamasi 2015–2021 m. laikotarpiu atliktų 33 iškilų trims kartoms atstovaujančių (profesines studijas baigusiu 1950–1970 m., 1970–1990 m. ir 1990–2010 m.) Lietuvos architektų giluminių pusiau struktūruotų interviu temine analize.

Stiprių kolektyvinio tapatumo jausmu pasižymintys apklausti pokario modernistai architektą matė tarytum didvyrį, elito atstovą, kuriam įgyta specialybė suteikė išskirtinių gebėjimų, reikšmės ir svarbos. Jie savo misiją išaukštino iki politinės svarbos valdžios struktūroje ar iki pasišventimo žmonijai. Ši karta buvo linkusi prisiimti kūrėjo – menininko ir lyderio vaidmenis, kitus vaidmenis nuvertindama ir peikdama.

Nūdienis pokario architektų profesinio savivaizdžio vertinimas balansuoja tarp pagarbos tuomečiam didžiadvasiškumui ir arogancijos, susireikšminimo pasmerkimo. Kalbinti aptariamų kartos mokiniai, studijas baigę 1970–1990 m., savo mokytojų akcentuotą galią ir profesionalo reikšmę vertina skirtingai, netgi prieštaringai: arba inertiškai tęsia tokį profesionalo pozicionavimą, arba jį kritiškai apmąsto ir atmeta. Kalbinti architektai, studijas baigę nepriklausomoje Lietuvoje, tokio požiūrio kategoriškai nepripažįsta, kai kurie su lengva pašaipa, kai kurie piktokai dėl nuoskaudų, patirtų išgyvenant didžiulę neatitiktį tarp studijų metu jiems išaugintų lūkesčių ir patirtos realybės.

Eglė Navickienė – architektė (1996), humanitarinių mokslų daktarė (menotyra, 2004), Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Architektūros katedros docentė. Dėstė KTU, VDA Kauno fakultete, skaitė paskaitas Pietų Korėjos, Kolumbijos, Europos universitetuose. Publikavo 18 mokslo straipsnių ir monografiją, parengė apie 40 tekstų profesinėje spaudoje. Suorganizavo 24 mokslo konferencijas, yra keturių mokslo žurnalų redakcinių kolegijų narė. Mokslinių tyrimų laukas apima istorinės ir šiuolaikinės architektūros sąveikos, miestų paveldo apsaugos ir architektų profesijos klausimus.

AMŽIŲ SLUOKSNIAI RIČARDO GAVELIO ROMANUOSE: NUO VILNIAUS IKI DIDŽIŲJŲ LAIKMEČIO ŽENKLŲ TYRIMO

Dr. Jūratė Čerškutė

Lietuvių literatūros tyrimų institutas

jurate.cerskute@gmail.com

Šiuo pranešimu siekiama įdėmiau patyrinėti lietuvių rašytojo Ričardo Gavelio (1950–2002) romanuose atspindimą amžių ir jo keliasluoksniškumą, kaip nuo išskirtinių laikmečio ženklų pereinama prie amžinumo, kaip amžinieji ženklai dekonstruojami. Pirmiausia tai Vilniaus, vieno svarbiausių R. Gavelio romanų demiurgų ir veikėjų, vaizdavimas. Koks R. Gavelio Vilniaus amžius? Apskritai, ar R. Gavelio Vilnius turi amžių (ar jam tikrai 700 metų?), ar jis tiesiog amžinas? Kiek skirtingų epochų ženklų ir vidinių gyventojų savyje talpina Vilniaus vaizdinija? Ir koks jų tarpusavio santykis? Kitas svarbus amžiaus problemos sluoksnis – pusę XX amžiaus trukusios sovietinės okupacijos vaizdavimas. Nors R. Gavelio romanų veiksmas vyksta vėlyvučiu sovietmečiu, neretai rašytojo akiraityje atsiduria ir vos ne viso XX amžiaus Lietuvos istorija, nes ji vienaip ar kitaip lėmė jo herojų likimus. Romanuose, kurių veiksmas vyksta XX a. aštuntąjį ir devintąjį dešimtmečiais, R. Gavelis plėtoja, kaip rašoma romane *Vilniaus pokeris* (1989), *Lavonido Brežnevo sąstingį* ir epochą fiksuojančias savo paties sukurtas metaforas: *Jie, Bendrija, homo sovieticus* vs. *homo lithuanicus*, Vilniaus pokeris, kanukai. Tai pasitarnauja sovietmečio kaip tam tikro apibrėžto amžiaus atidžiam tyrinėjimui ir dar svarbiau – kritikai, mat R. Gavelis vienas pirmųjų ėmėsi sistemos kritikos. Visa tai gula į romane *Vilniaus džiazas* (1993) minimą imperiją ir jos griūtį žymintį *Didžiųjų Laikmečio Ženklų tyrimą*. Taip galima vadinti visus vadinamosios Vilniaus trilogijos romanus: *Jauno žmogaus memuarai* (1989), *Vilniaus pokeris* (1989) ir *Vilniaus džiazas* (1993). Nuo 1995 metų ir romano *Paskutiniai Žemės žmonių karta* R. Gavelis pereina į naujojo amžiaus – Nepriklausomybės pradžios refleksijas su visa politine ir socialine atributika.

Jūratė Čerškutė – literatūros kritikė, literatūrologė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus mokslo darbuotoja, literatūros ekspertė. 2014 m. apgynė daktaro disertaciją „Dekonstruktivizacija Ričardo Gavelio prozoje“. Nuo 2015 m. Varšuvos universitete dėsto šiuolaikinę lietuvių kultūrą ir literatūrą. Mokslinių interesų kryptys: Ričardo Gavelio kūryba, šiuolaikinė lietuvių proza (nuo 1989 m.), naujausia lietuvių literatūra ir jos tendencijos. Daugiau nei dešimtmetį aktyviai užsiima literatūros kritika. 2023 m. už įsitraukimą ir aktyvų reagavimą į literatūros procesus, plačiai auditorijai aktualią kritiką paskelbta Metų kritike.

IŠĖJUSIEJI: IŠEIVIJOJE KŪRUSIŲ LIETUVIŲ IDENTIFIKACIJA, RAIŠKA IR PREZENTACIJA

Dr. Dalia Cidzikaitė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Dalia.Cidzikaite@lnb.lt

Pranešime į amžiaus sąvoką žvelgiu iš socioistorinio, sociokultūrinio taško, siūlydama kartos – žmonių, kurie gimė ir gyveno maždaug tuo pačiu metu, ir (arba) žmonių, kurie tam tikru laikotarpiu patyrė tuos pačius reikšmingus įvykius, – sąvoką. Būtent tokia socialiniuose moksluose įsitvirtinusi kartos apibrėžtis – karta – tai žmonių, gimusių tuo pačiu metu ir turinčių panašią kultūrinę patirtį, grupė, – leidžia kalbėti apie išėjusiąją, arba išėiviškąją, lietuvių kartą, jos vietą ir vaidmenį Lietuvos istorijoje ir kultūrinėje vaizduotėje. Pranešime apžvelgsiu Antrąjį pasaulinį karą išgyvenusią, į Vakarų pasitraukusią ir dėl geopolitinių aplinkybių ten gyventi pasilikusią lietuvių kartą, dėl pabėgėlių statuso dar vadinamą DP emigracine banga (angl. *displaced persons*), arba dipukais. Istorikas Egidijus Aleksandravičius šią lietuvių bangą, kuri sąlyginai apima 1944–1990 metus, vadina „poetų ir karių“ emigracine banga, pabrėždamas šios kartos atstovų prisiimtus du – visuomeninį ir kultūrinį – vaidmenis. Nepaisant išėivijoje susiformavusių literatūrinių judėjimų bei srovių ir kūrėjų, kurie nepriklausė jokiai srovei, visai po Antrojo pasaulinio karo Vakaruose kūrusiai literatūrinei lietuvių kartai buvo svarbus santykis su gimtine, žeme ir kalba. Būtent šie trys kriterijai lėmė išėivijoje kūrusiųjų egzistencinę identifikaciją, raišką ir prezentaciją.

Dalia Cidzikaitė yra Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos vyriausioji tyrėja. Humanitarinių mokslų daktarės laipsnį apgynė Iliojaus universitete Čikagoje, 2007–2013 m. buvo Čikagoje leidžiamo laikraščio „Draugas“ vyriausioji redaktorė. 2014 m. kartu su bendraautorėmis Dalia Stakyte-Anysiene ir Laima Petrauskaite-VanderStoep išleido sakinės istorijos knygą „Manėm, kad greit grįšim. 18 pokalbių apie pasitraukimą į Vakarų 1940–1944“. 2017 m. knyga pasirodė anglų kalba.

MIGRACIJA IR MADA: LIETUVIŲ PABĖGĖLĖS IR JŲ DUKROS 1940–1970 M. PRANCŪZIJOJE

Ieva Baltrėnaitė

Vilniaus dailės akademija

ieva.baltrenaite@stud.vda.lt

Pranešime aptariama 1940–1970 m. Paryžiuje gyvenusių ar į Paryžių nuo karo pabėgusių lietuvių ir lietuvių pabėgėlių vaikų likimai ir tai, kaip visa atsispindėjo jų aprangoje. Dalis pabėgėlių buvo išrauti iš įprastos aplinkos, susikurtos gerovės (Ugnės Karvelis (1935–2002) ir Živilės Bačkis (1938–2022) istorijos). Paryžiuje jiems reikėjo viską pradėti iš naujo, įsisavinti naują kultūrą, prie jos adaptuotis. Dalis moterų – Angelės Masiulienės (1912–1974) ir Elenos Turauskienės (1906–1986) atveju – jau gimė šiame mieste, *nutekėjo* į Lietuvą (į Lietuvą išvyko po vestuvių 1926 m. ir 1932 m.) ir prasidėjus Antrajam pasauliniam karui turėjo iš jos bėgti. Viena iš mano aptariamų asmenybių Caroline Nendré Paliulis 1949 m. gimė Paryžiuje karo pabėgėlių šeimoje. Elena Jankauskienė (1887–1979) Paryžiuje gyveno nuo 1905 m. Jos karo pabėgėle negaliu pavadinti, bet pabėgėle – galiu. Jos šeima priėmė sprendimą išvykti iš Lietuvos 1883–1884 m., spaudos draudimo laikotarpiu. Elena su tėvais gyveno ir mokėsi Sankt Peterburge, mieste vykstant neramumams. Po Krivinojo sekmadienio ji su vyru 1905 m. atvyko į Paryžių. Visas aptartas moteris vienija tai, jog jos 1940–1970 m. laikotarpiu, būdamos skirtingo amžiaus ir skirtingų kartų, turėjo lietuviškų šaknų ir gyveno Prancūzijos sostinėje Paryžiuje.

Ieva Baltrėnaitė – Vilniaus dailės akademijos Tekstilės meno ir dizaino katedros alumnė, šiuo metu Vilniaus dailės akademijoje ketvirtame kurse studijuoja dizaino krypties meno doktorantūrą. Meninio tyrimo tema: „Kasdienybės refleksija ir interpretacija moterų aprangoje: XX a. Lietuvos kontekstai“.

KARTŪNO AMŽIUS: ALYTAUS MEDVILNĖS KOMBINATO PRODUKCIJOS MENINĖ RAIŠKA REGLAMENTACIJOS IR VISUOTINIO STYGIAUS EPOCHOJE (1969–1990)

Dr. Lijana Natalevičienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

lijana.sn@gmail.com

Pranešimas skirtas sovietinės Lietuvos tekstilės dizainui. Aptariamas beveik 40 metų (1969–2007) Alytuje veikusio pramonės giganto – medvilnės kombinato – fenomenas, kurio istorija primena gyvo organizmo amžių: jaunystę, brandą, gesimą. Kombinato veikla analizuojama istoriniu-kultūriniu, socialiniu ir meninės raiškos aspektais. Sten-giamasi apibūdinti kombinate formuotą medvilnės audinių meninę kryptį, aptarti ten dirbusių dailininkų kūrybos stiliškumą ir skirtumus nuo analogiškų kitų sovietinių respub-likų medvilnės įmonių produkcijos. Kas buvo gaminama kombinate, kokiomis tendenci-jomis išsiskyrė Alytaus audiniai? Kalbama ir apie kombinato kultūrinę veiklą, ten pradėtas bendruomenines iniciatyvas (kultūros namų meno kolektyvus, „Mis Kartūnas“ konkursus), prisidėjusias prie miesto išskirtinumo formavimo. Kaip ir kiti sovietmečio Lietuvos tekstilės gigantai (Kauno dirbtinio pluošto gamykla, fabrikai „Kauno audiniai“ ir „Drobė“), Alytaus medvilnės kombinatas buvo tarsi uždara socialinė sala bendroje ekonominėje struktūroje. Šie fabrikai ir kombinatai turėjo specialistus rengusias profesines technikos mokyklas, mokslo institutus, poliklinikas, poilsio namus, valgyklas, vaikų darželius ir parduotuves. Iš kitų pramonės įmonių kombinatas išsiskyrė vieta (įsteigtas provincijoje), dideliu atstumu nuo žaliavų centrų (Vidurinės Azijos respublikų) ir „mote-rišku“ kolektyvu (devintajame dešimtmetyje dirbo apie 6000 darbuotojų), keliančiu de-mografinių problemų dėl padidėjusio santykinio moterų skaičiaus tarp miesto gyventojų. Alytaus medvilnės kombinatas darė teigiamą įtaką miesto socialiniam ir bendruomeni-niam gyvenimui, šios veiklos atgarsiai juntami ir šiandien.

Lijana Natalevičienė – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja. Tyrimų sritis – XX a. taikomosios dailės, dizaino ir dailiųjų amatų istorija. Paskelbė monografijų apie lietuvių tekstilininkus (Anta-ną Tamošaitį, Juožą Balčikonį, Ramutę Aleksandrą Jasudytę, Salviniją Giedrimienę), mokslo ir mokslo populiarinimo straipsnių mokslinėje ir kultūrinėje spaudoje, kataloguose bei enciklopediniuose leidiniuose. Publikacijose analizuoja šiose srityse vykstančius sociokultūrinius procesus ir aktualias raidos tendencijas, kultūrinės tapatybės paieškas, svarbiausių asmenybių indėlį į tradicijų tęstinumą ir meninės kalbos atsinaujinimą.

KADA PRASIDEDA SUAUGYSTĖ LIETUVOJE? PAGRINDINIAI SUAUGYSTĖS ĮVYKIAI IR PATIRTYS

Dr. Sigita Kraniauskienė

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras

Sigita.Kraniauskiene@ku.lt

Kada žmogus tampa suaugęs? Kaip nustatyti šią būklę? Į šį klausimą galima atsakyti labai įvairiai. Teisininkai brėžia aiškias pilnametystės ribas ir nuo 18 metų žmogų laiko suaugusiu, tai yra atsakingu už savo veiksmus. Psichologai komentuoja dvasinę bei psichinę žmogaus brandą. Sociologams ir demografams svarbūs įvykiai, kuriuos jie laiko suaugusio žmogaus būklės patvirtinimu, – ar asmuo jau atsiskyrė nuo tėvų šeimos, ar sukūrė savąją, ar pradėjo dirbti, baigė mokyti. XX a. pradžioje šie įvykiai ir tam tikra jų išsidėstymo asmens gyvenimo eigoje tvarka – tradicinė seka – buvo laikomi socialinės žmogaus brandos – suaugystės – patvirtinimu. Tačiau XXI a. pradžioje jaunas žmogus nepatiria visų šių įvykių arba juos patiria „netradiciškai“. Kalbama apie lėtai besiformuojančią suaugystę (angl. *emerging adulthood*), ketvirčio amžiaus krizes, suaugystės atidėjimą. Kaip dabar suaugystę supranta ir išgyvena jauni žmonės Lietuvoje? Ar jie jaučiasi suaugę ir su kuo sieja suaugystę apskritai? Šias temas pranešime aptarsiu remdamasi gyvenimo istorijų interviu medžiaga, surinkta įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Užaugę Nepriklausomoje Lietuvoje: 1980–2000 metais gimusiųjų gyvenimo eiga, elgsenos strategijos ir jų kontekstai“ (S-MIP-21-19).

Sigita Kraniauskienė – sociologė, šiuo metu Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centro vyriausioji mokslo darbuotoja. Atlieka tęstinius gyvenimo ir šeimos istorijų, kartų, etninių bendruomenių tyrimus. Nagrinėja gyvenimo eigą, suaugystę Lietuvoje XX–XXI a. pokyčių kontekste. Vadovavo projektui *Klaipėdos kraštas 1945–1960: naujos visuomenės formavimasis ir jos atspindžiai šeimos istorijose* (2016–2018). Knygos *Tapsmas suaugusiuoju: jaunimo socialinė branda Lietuvoje* (2011) autorė. Monografijų *Klaipėdos diskursai 1990–2010: sociologinė miesto identiteto rekonstrukcija* (2012), *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose* (2014), *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta* (2016), *Klaipėdos kraštas 1945–1960: naujos visuomenės formavimasis ir jos atspindžiai šeimos istorijose* (2019) bendraautorė.

ŽMOGAUS AMŽIAUS SAMPRATA LIETUVIŲ FOLKLORE: NUO TAUTOSAKINIŲ IKI LIAUDIES BIBLIJOS VAIZDINIŲ

Dr. Radvilė Racėnaitė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

radvile.racenaite@gmail.com

Lietuvių folklore dėmesio sulaukė įvairūs žmogaus amžiaus aspektai ir gyvenimo trukmės ypatumai. Sakmėse teigiama, kad iš pradžių Dievas žmonėms skyrė gerokai trumpesnį amžių, nei jie išgyvena dabar, – tik keliasdešimties metų. Vėliau gyvenimo trukmė prailginta iki šimto metų. Kitose sakmėse sakoma, kad seniau žmonių amžius, priešingai, buvo daug ilgesnis: žmonės gyveno po kelis šimtus metų, bet paskui jų gyvenimo trukmė sutrumpėjo. Tokia galimybė perdalyti gyvenimo laiką atitinka mitologinį įsitikinimą, kad visuminė gyvastis sudaro tam tikrą bendrą baigtinį dydį, kuris išdalijamas skirtingais kiekiais tarp žmonių ir kitų gyvų padarų. Laikas apskritai mitologijoje suvokiamas daiktiškai, todėl žmogaus amžių ir numanomą jo trukmę tautosakoje gali simbolizuoti tokie objektai kaip deganti ar gėstanti žvakė arba lempa, skaisčiai žibanti ar gėstanti ir krintanti žvaigždė, žaliuojantys ar džiūstantys žolynai ir kt. Pasakose ir legendose veikėjų regimos atpildo anapusiniame pasaulyje vizijos atspindi pomirtinės kančios kaip amžino įstrigimo laike mitologinį supratimą, kuris taip pat perteikiamas figūratyviai. Nusidėjėliai nuolat kartoja tuos pačius simbolinius veiksmus, kurie neturi nei numatytos pabaigos, nei prasmingo tikslo. Taip parodoma, kad žmogaus pomirtinė lemtis yra savotiška žemiškojo amžiaus projekcija ir tąsa anapusybėje. Šie lietuvių folkloro motyvai yra susiję ir su bendraeuropine mitologine, didaktine ir literatūrine tradicija, krikščionių religinės raštijos, dailės ir liaudies biblijos vaizdiniais.

Radvilė Racėnaitė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Sakytinės tautosakos skyriaus vadovė, vyresnioji mokslo darbuotoja. Tarptautinės pasakojamosios tautosakos tyrinėtojų draugijos (ISFNR), Tikėjimų tyrimų tinklo (BNN), Lietuvos religijotyryninkų draugijos (LRD) narė. Publikavo monografiją „Žmogaus likimo ir mirties samprata lietuvių folklore“ (2011). Yra dviejų kolektyvinių monografijų (2012, 2020) bendraautorė. Paskelbė 30 straipsnių šalies ir užsienio mokslo spaudoje. Skaito viešas paskaitas lietuvių tradicinės kultūros, sovietinio ir šiuolaikinio miesto folkloro, orientalistikos temomis.

Moksliniai interesai: lietuvių pasakojamoji tautosaka, tautosakos ir rašytinės kūrybos sąveika, ikikrikščioniškosios baltų pasaulėžiūros reliktai vėlyvajame lietuvių folklore, liaudies pamaldumas, miesto antropologija, šiuolaikinis miesto folkloras.

ŽMOGAUS GYVENIMO APMĄSTYMAS XVII A. DAILĖJE: GYVYBĖS MEDŽIO ĮVAIZDIS

Dr. Jolita Liškevičienė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

jolita.liskevicienne@vda.lt

Žmogaus gyvenimo apmąstymas – svarbi tema baroko dailėje. Pranešimu siekiama aptarti kelis reikšmingus Lietuvos dailės pavyzdžius, kuriuose vaizduojami gyvybės medžiai ir kalbama apie žmogaus amžių, jo gyvenimo prasmę, skirtingus asmens raidos etapus, jų svarbą žmogaus gyvenime. Vienas tokių kūrinių – Mikalojaus Kristupo Radvilo Našlaitėlio sumanytas ir žymaus olandų graverio Theodoro Galle išraišytas grafikos lakštas – *ARBOR HUMANAЕ VITAE* („Žmogaus gyvenimo medis“), kuriame išryškinami esminiai žmogaus gyvenimo tarpsniai: gimimas, augimas, sąmoningas dorybių supamo ar nuodėmių valdomo gyvenimo pasirinkimas, žmogaus mirtis, jo laidotuvės, atminimo įamžinimas ir amžinasis gyvenimas. Šie esminiai lūžiniai gyvenimo taškai formuoja žmogaus gyvenimo teatrą, kuris apmąstomas per skirtingą dailės ikonografiją ir žmogaus amžiaus sampratą. Remiantis Emanuelio Levino laiko samprata, neigiančia laiko tęstinumą, bet akcentuojančia lūžių turinčio laiko patirtis, kurios išvedamos iš žmogiškojo gyvenimo patyrimo, šį meno kūrinių galime naujai perskaityti skirtingų laiko sampratų aspektu, amžinąjį žmogaus gyvenimą susiedami su metafiziniu laiku, kuris yra žmogaus begalinio etinio siekio sąlyga.

Jolita Liškevičienė – humanitarinių mokslų menotyros krypties daktarė, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto vyresnioji mokslo darbuotoja ir dėstytoja. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų sritys yra XVI–XVIII a. Vilniaus leidinių iliustracijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės emblemika ir heraldika, Lietuvos baroko dailės šaltiniai ir dailės ikonografija, šiuolaikinė vaikų knygų iliustracija. Parengė monografiją *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos* (2005), taip pat šaltinių rinkinius: *Andriejus Mlodzianovskis. Palaimintojo kankinio Juozapato, Polocko arkivyskupo, gyvenimo ir mirties simboliniai atvaizdai. Šaltinis, vertimas ir studija* (2016); *Mikalojaus Kristupo Chaleckio embleminių meditacijų knygos: „Alegorijos“ (1618) ir „Dvinaris“ (1642)* (2020).

LIETUVIŠKASIS MATERNITĖ ATVEJIS: SOFIJOS JELSKYTĖS-TEREBEŠIENĖS SU DUKRELE KOTRYNA PORTRETAS

Joana Vitkutė

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus
joana.vitkute@vda.lt

Rokoko estetikos ir šeiminio gyvenimo harmoniją deklaravusių moralinių Apšvietos idėjų veikiamoje XVIII a. antrosios pusės Vakarų Europos dailėje ypač didelę reikšmę turėjo idealizuotos vadinamosios laimingos šeimos ir jos narių – kasdienybėje besimėgaujantių tėvų ir jų vaikų – reprezentacijos. Bene ryškiausiai ši tendencija sklaidėsi romantizuotą motinišką meilę įvaizdinusiuose motinų ir jų vaikų portretuose, paprastai įvardijamuose *maternité* (daugiskaita – *maternités*, pranc. motinystė(-s)) terminu. Šios šeiminių ir emocinių ryšių glaudžiai susijusių portretuojamųjų jamžinusių scenos – tai ne tik dekoratyvi to laikotarpio iliustracija, bet ir gilus sociokultūrinio konteksto komentaras.

Kaip tik toks XVIII a. Lietuvos dailės kontekste ypač retas *maternité* pavyzdys yra saugomas Žemaičių *Alkos* muziejuje. Tai 1798 m. nežinomo (tikėtina – vietos) dailininko nutapytas *Sofijos Jelskytės-Terebešienės su dukrele Kotryna portretas*. Du moters gyvenimo tarpinius – nerūpestingą vaikystę ir su motinyste sietiną brandą bei atsakomybę – įvaizdinančio paveikslą ikonografija ir simbolika tarytum kuria du savitus pasakojimus. Viename – asmeninė Sofijos ir Kotrynos istorija, kitame – tuometė vaikystės ir motinystės samprata.

Joana Vitkutė – menotyrininkė, kuratorė. 2019 m. baigė menotyros bakalauro studijas Vilniaus dailės akademijoje, 2020 m. – meno istorijos magistrantūrą Groningeno universitete Nyderlandų Karalystėje. 2021 m. pradėjo menotyros doktorantūros studijas Vilniaus dailės akademijoje. Nuo 2021 m. – Vilniaus paveikslų galerijos ekspozicijų ir parodų kuratorė ir Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų sritis – XVI–XIX a. Lietuvos ir Vakarų pasaulietinė dailė. Pastaraisiais metais daug dėmesio skiria senosios vaikų portretistikos žanrui.

KAIP MATOMAS ŽMOGAUS AMŽIUS VINCENTO SLENDZINSKIO KŪRYBOJE

Vaida Ragėnaitė

Vilniaus dailės akademija, menotyros doktorantūra

vaida.ragenaite@gmail.com

Lietuvos tapytojų dinastijos atstovo Vincento Slendzinskio (1838–1909) kūryboje reikšmingiausiu laikomas paveikslas *Senutė veria siūlą į adatą*. Šis realizmui priskiriamas kūrinytis yra laikomas tikroviškai pavaizduotos elgetos portretu, tačiau pranešimo autorė už regimo buitinio siužeto stengiasi įžvelgti paslėptus kontekstus ir iškoduoti to meto visuomenės sutartinius simbolius.

Paveiksle pavaizduotas siūlo vėrimas į adatą – ypatingo susitelkimo reikalaujantis veiksmas. Senatvėje nusilpęs regėjimas, drebančios rankos galėtų sutrukdyti įverti siūlą, bet V. Slendzinskio nutapyta moteris yra labai arti tikslo. Antikoje siūlas simbolizavo žmogaus gyvenimą, kurį verpia dievai. Pasakose, mituose išeiti iš labirintų, rasti kelią galima sekant paskui siūlą. Pasitelkus šias prasmes paveiksle pavaizduotas momentas gali būti perskaitomas kaip simbolinis viso gyvenimo išgryninimas, kurį patirti gali tik brandą pasiekęs žmogus, surinkęs visas patirtis ir jas apibendrinęs. Sustingusi akimirka yra tarsi žmogaus valios aktas, savarankiškas veiksmas, ketinimas ir įgyvendinimas. V. Slendzinskio paveiksle siūlas į adatą dar neįvertas, neaišku, ar senutei pavyks. Jos susikaupimas ir ramybė yra tarsi pažadas žiūrovui, kad ji tikslą pasieks, bet kartu išlieka ir netikrumo. Ieškant atsakymo į klausimą, kodėl jaunas menininkas renkasi senatvės ir skurdo temas, pasitelkiamas dar vienas V. Slendzinskio paveikslas – *Moteris su rožiniu*, kuris buvo netikėtai atrastas ir 2021 m. sugrąžintas į Lietuvą. Šioje drobėje taip pat vaizduojama varginga sena moteris, tačiau ji nutapyta 1889 m., beveik trisdešimt metų vėliau negu *Senutė veria siūlą į adatą*. Tyrinėjant naujai atrastą paveikslą norima atskleisti, kaip paties dailininko amžius atsispindi jo kūryboje.

Vaida Ragėnaitė – Vilniaus dailės akademijos menotyros krypties doktorantė, šiuo metu rengia disertaciją rezistencinės dailės tema. Menotyros bakalauro studijos Vilniaus dailės akademijoje ir magistro studijos Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute suteikė tyrimams kryptį – atskleisti pilietinio pasipriešinimo raišką Lietuvos ir Lenkijos XIX a. dailės kūriniuose, didžiausią reikšmę teikiant 1830–1831 m., 1863 m. sukilimų kontekstui. Žinias apie XIX a. dailę gilino pagal programą „Erasmus“ studijuodama Varšuvos universiteto Dailės istorijos institute, rinko medžiagą Paryžiuje, Liubline.

ŠIUOLAIKINĖ KURATORYSTĖ IR ŠIUOLAIKYBĖS REPREZENTACIJA (PAGAL GIORGIO AGAMBEN): KRITIKA, KŪRYBA, KAITA

Elita Užotaitė

Vilniaus dailės akademijos Dailės istorijos ir teorijos katedra
elita.uzuotaite@stud.vda.lt

Dabartinėje kultūroje susiduriant skirtingoms dabarties interpretacijoms, šiuolaikinės kuratorystės sąvoka tampa neatsiejama nuo kritiką, kūrybą ir kaitą (kaip ugdymo(si) procesą) jungiančios veiklos, kurios dėmesio centre – nevienareikšmiai antropoceno epochą („žmogaus amžių“) žyminčių ekologinių, socialinių, politinių ir kitų pokyčių vertinimas ir etinių klausimų kėlimas.

Pasitelkiant italų filosofo Giorgio Agambeno šiuolaikybės aiškinimą, pranešime stengiamasi atsakyti į klausimą, kokį vaidmenį atlieka šiuolaikinė, socialiai angažuota kuratorystė, paaiškinti jos sąsajas su postkuratorystės sąvoka dabartiniame Lietuvos dailės lauke ir atskleisti jos ypatumus įvardijančias tris didžiąsias K: kritiką, kūrybą ir kaitą.

Vienas taikliausių ir poetiškiausių šiuolaikybės apibūdinimų, nugulęs Agambeno esė *Kas yra šiuolaikybė?* (angl. *What is the Contemporary?*), kalba apie gebėjimą patirti dvigubą santykį su savo laikmečiu, išlaikant stebėtojo distanciją ir kritinį žvilgsnį į savo laikmetį, pastebint dabarties tamsą ir drauge aktyviai dalyvaujant tikrovės kūrybos procese.

Donna'os Haraway vietoje antropoceno sąvokos siūlomas chtuluceno terminas tik sustiprina atsakingumu ir etiškumu paremtos šiuolaikinės kuratorystės sąsajas su „laikaerdviu“, „leidžiančiu mokytiis sekti pažeistos žemės gyvenimo ir mirties vargais išlaikant atsako-(gali)mybę (angl. *response-ability*)“. Šiuolaikybę konstruojančio, kritišku žvilgsniu, kūrybiškumu ir ugdymu paremto šiuolaikinės kuratorystės diskurso samprata stiprina tikėjimą jo galia skatinti pasaulio paveikslą keičiančias metamorfozes.

Elita Užotaitė baigė Kultūros vadybos ir kultūros politikos magistro studijas Vilniaus dailės akademijoje. Šiuo metu studijuoja menotyros magistrantūrą Vilniaus dailės akademijoje, gilinasi į šiuolaikinę, socialiai angažuatą kuratorystę, domisi meno kritika, feminizmo apraiškomis meno lauke ir kūrybine saviraiška. Pagrindinė tyrimų sritis – šiuolaikinė kuratorystė Lietuvoje, jos sąsajos su kūryba ir edukacija.

VAPORWAVE ESTETIKOS SANTYKIS SU POSTINTERNETO AMŽIUMI

Dr. Vyintas Orlovas

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

vyintas.orlovas@vda.lt

Kultūrinio objekto, vadinamo *vaporwave*, šaknys dažnai siejamos su 2009 m. ir vaizdo įrašų *nobody here*, tačiau savybės, kurios apibrėžia šį objektą, vis dar yra nagrinėjamos ir populiariosios kultūros, ir akademinuose kontekstuose. *Vaporwave* išlieka tyrimams gan atviras daugiabriaunis objektas, mat jis yra apibrėžiamas įvairiai: kaip memas, meno judėjimas, kaip elektroninės muzikos mikrožanras, kapitalizmo kritika ar kaip gryna estetikos forma. Judėjimas *vaporwave* neatsiejamas nuo tinklų, kuriuos šio judėjimo atstovai veikia, ir internete susiformavusių įtakų bei metodų, tad puikiai telpa į postinterneto sąvoką, nes „Postinterneto sąvoka reiškia ne [tik] laiką „po“ interneto, bet veikia internetinio mąstymo būseną – mąstymą tinkle. Meno praktikos kontekste postinterneto kategorija apibūdina meno objektą, sukurtą suvokiant tinklus, kuriuose jis egzistuoja [...]“. Norėdami geriau suprasti šį įvairialypį ryšį tarp interneto kaip medijos ir judėjimo *vaporwave*, galime kelti šiuos kertinius klausimus: kaip susiformavo šis judėjimas? Kokius metodus taiko *vaporwave* kūrėjai? Kokie veiksniai lėmė estetinius sprendimus, kurie tapo įprasti *vaporwave* ribose? Kaip *vaporwave* praktika taikoma Lietuvoje? Šiame pranešime norėčiau gvildinti šiuos klausimus remdamasis dviem kertiniais taškais: kompozitoriaus Johno Oswaldo kūrybos pavyzdžiais, kurie įkūnija *vaporwave* idėjas laikotarpiu iki interneto, ir *One Person And* atveju, kuris yra praktika grįstas tyrimas, plėtojamas Lietuvoje postinterneto amžiuje.

Vyintas Orlovas yra menininkas tyrėjas. Nuo 2009 m. aktyviai dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje, nuo 2014 m. dalyvauja konferencijose ir mokslinėje veikloje, rengia tarptautines dirbtuves. 2019 m. apgynė meno daktaro disertaciją *Transformacija: vaizdo ir garso ryšiai. Kompleksinė garso-vaizdžio kūrimo strategijų analizė*. Šiuo metu dėsto Vilniaus dailės akademijoje, vykdo podoktorantūros tyrimą Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institute.

Tyrimų interesų sritys yra interaktyvusis menas, medijų menas, transformacija tarp skirtingų meno raiškų, judėjimas *vaporwave*.

SKAITMENINIS KERAMIKOS AMŽIUS

Dr. Rokas Dovydenas

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas
rokas.dovydenas@vda.lt

Keramika kuriama ten, kur randama molio. Molio dirbiniai pasakoja istorijas apie laiką ir vietą, kada ir kaip buvo sukurti. Šiandieną kuriama keramika taip pat kalba apie vietą, kurioje buvo sukurta, ir metą, kai skaitmeninės technologijos tapo mums įprastos. Keramiko studijoje kompiuteris naudojamas elektroniniams laiškamsi siųsti, glazūros ir molio sudėčiai apskaičiuoti. Kompiuterinis elektrinės degimo krosnies priedas leidžia kontroliuoti keramikos degimo trukmę, temperatūrą ir jos išlaikymą. Ši naujovė keramikų studijas pasiekė praeitame amžiuje, kiek vėliau, nei pradėta naudotis elektroniniu paštu. Pastaruoju metu Lietuvoje imtos taikyti dvi naujos skaitmeninės technologijos: dekolių ir 3D keramikos spausdinimas. Pranešime bus aptartos šios technologijos, nusakytą, kaip jos veikia ir kokių pokyčių atneša į keramikų studijas, pakeisdamos rankų darbą bei paspartindamos kūrybinį procesą.

Rokas Dovydenas – tyrėjas, podoktorantūros stažuotojas, tarpdisciplininis menininkas ir kuratorius. Nuo 1994 m. dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje, surengė 13 asmeninių parodų, kuravo 12 parodų. Nuo 2018 m. Vilniaus dailės akademijos dėstytojas. Autoriaus darbų yra įsigiję Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus Kaune, GRASSI muziejus Leipcige, privatūs asmenys. Meniniai tyrimai publikuoti periodiniuose mokslo žurnaluose *Acta Academiae Artium Vilnensis* ir *Tripod*.

